

МОНГОЛ УЛСЫН ЕРӨНХИЙЛӨГЧИЙН СОНГУУЛИУДЫН СТАТИСТИКТ ХИЙСЭН УЛС ТӨРИЙН ШИНЖИЛГЭЭ

Б.Эрдэнэдалай

МУИС, ШУС, Нийгмийн ухааны салбар

Улс төр судлалын тэнхимийн ахлах багш

Хураангуй: Энэхүү судалгааны ажлын хүрээнд Монгол улсад болж өнгөрсөн ерөнхийлөгчийн сонгуулиудын үр дүнд харьцуулсан шинжилгээ хийж, ерөнхийлөгчийн сонгуулийн онцлогийг сонгогчдын ирц, сонгуулийн үр дүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, улс төрийн намын нөлөө, сонгуулийн үеийн хэвлэл мэдээллийн мониторингийн дүн, сонгууль бүрт нэмэгдэж буй сонгуулийн кампанит ажлын зардлын дүн зэрэгт хамаарал бий эсэхийг Сонгуулийн Ерөнхий Хороо, Үндэсний Аудитын Газар, Үндэсний Статистикийн Хороо зэрэг байгууллагуудын албан ёсны дүн мэдээнд үндэслэн дата статистикийн шинжилгээ хийсэн болно.

Түлхүүр үг: ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн, сонгогчдын оролцоо, сонгуулийн кампанит ажлын зардал, хэвлэлийн мониторинг

Оршил

1990 онд Монгол улс ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээс хойш 31 жил өнгөрч байна. Аливаа улсын ардчиллын чанар, бэхжилтийг хангахад төрийн байгууллын тогтолцоо, институтууд хамгийн чухал үүрэгтэй. Монгол Улс 1992 онд шинэ үндсэн хуулиа батлан төрийн байгууллын хувьд хууль тогтоох, гүйцэтгэх, шүүх тогтолцоотой байхын сацуу ерөнхийлөгчийн институттай улс болсон. Монголын улс төрд ерөнхийлөгчийн үүрэг, оролцоо тогтмол гол нөлөөлөгч байсаар ирсэн бөгөөд нийт иргэдийн шууд сонгуулиас сонгогддог гэдгээрээ өвөрмөц юм. Судалгааны ажлын хүрээнд 1993-2017 онд Монгол улсад болж өнгөрсөн ерөнхийлөгчийн сонгуулиудын үр дүнд харьцуулсан шинжилгээ хийж, ерөнхийлөгчийн сонгуулийн онцлогийг сонгогчдын ирц, сонгуулийн үр дүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, улс төрийн намын нөлөө, сонгуулийн үеийн хэвлэл мэдээллийн мониторингийн дүн, сонгууль бүрт нэмэгдэж буй сонгуулийн кампанит ажлын зардлын дүн зэрэгт хамаарал бий эсэхийг Сонгуулийн Ерөнхий Хороо, Үндэсний Аудитын Газар, Үндэсний Статистикийн Хороо зэрэг байгууллагуудын албан ёсны дүн мэдээнд үндэслэн дата статистикийн шинжилгээ хийхийг зорилоо.

Энэхүү зорилгод хүрэхийн тулд дараах зорилтуудыг дэвшүүлж, хэрэгжүүллээ. Үүнд:

- Монгол улсын ерөнхийлөгчийн сонгуулийн бодит буюу боломжит мэдээллүүдийг тодорхойлох, түүнийг судлан шинжилгээ хийх.
- Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчид болон улс төрийн намуудын сонгуулийн зардлыг харьцуулан судлах, ингэхдээ сонгуулийн кампанит ажлын зардал болон сонгогдох магадлалын хамаарлыг тодорхойлох.
- Судалгааны хүрээнд хийсэн харьцуулалт шинжилгээнд үндэслэн нөхцөл байдлыг сайжруулах, түүнд нөлөөлөх судалгааны санал, зөвлөмжийг боловсруулах.

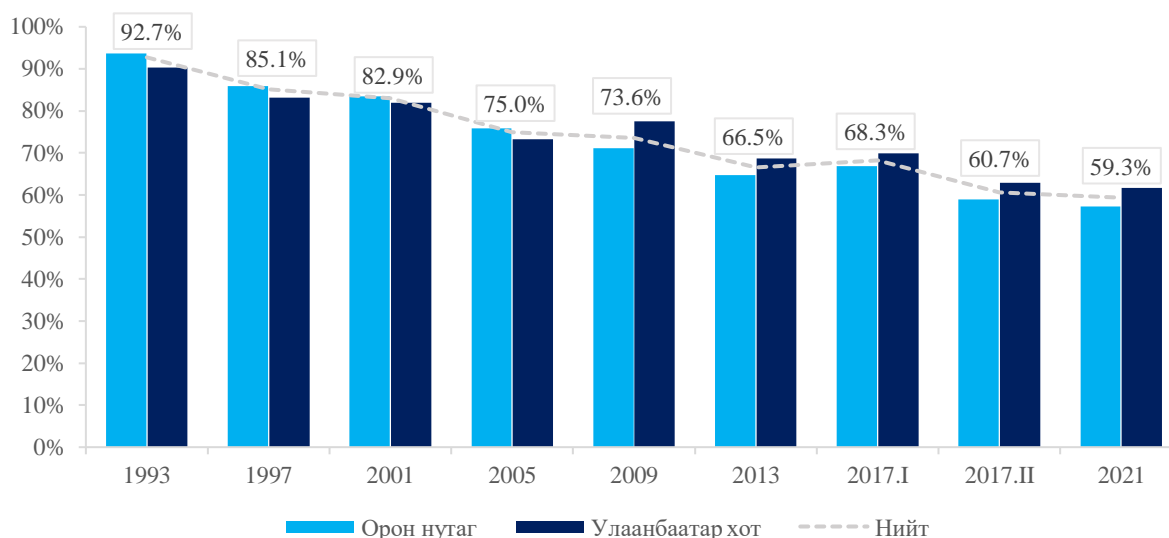
Дээрх зорилтуудын хүрээнд судалгаанд ашиглах ёстой мэдээллийг олохын тулд Монгол Улсын Сонгуулийн Ерөнхий Хороо (СЕХ), Үндэсний Аудитын газар (ҮАГ), Улс төрийн намуудын сайт зэрэг боломжит мэдээллийн платформууд дээр хайлт хийж эхэлсэн. СЕХ-ны сайт дээр “1993-2017 оны Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн” гэсэн файл байгаа боловч судлаачдад нээлттэй, боловсруулан анализ хийх боломжтой өгөгдөл биш .pdf өргөтгөлтэй байсан нь дата мэдээлэл боловсруулах ажилд нөлөөлж байсан. Мөн ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчид болон улс төрийн намуудын сонгуулийн зардлыг харьцуулан судлах, ингэхдээ сонгуулийн кампанит ажлын зардал болон сонгогдох магадлалын хамаарлыг тодорхойлох зорилтын хүрээнд харьцуулагдах ёстой зардлын тайлангуудаас зөвхөн 2009, 2013, 2017 оны зардлын тайлан .pdf өргөтгөлтэй олдсон (СЕХ-ны сайт дээр зөвхөн 2013 оны зардлын тайлан байв). Бусад оны тайлангууд олоогүй. Эндээс улс төрийн нам, нэр дэвшигчдийн санхүүгийн тайлан иргэд сонгогчдод нээлттэй, ил тод байх ёстой гэсэн зарчим, хуулийн заалт үйлчлэхгүй байгаа нь энэхүү судалгааны хүрээнд ажиглагдлаа. Хэдийгээр 2021 оны Монгол улсын ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн гарсан боловч СЕХ-ны сайт дээр мэдээлсэн дүн нээлттэй өгөгдөл биш байдлаар нийтлэгдсэн. Мөн тухайн дүнг мэдээлэхдээ тухайн хэсгийн хороод дээрх санал өгөх ёстой нийт сонгогчийн тоог оруулаагүй нь энэ удаагийн судалгааны зарим хэсгүүд дээр шинжилгээ хийхэд боломжгүй нөхцлийг үүсгэж байсан юм.

Шинжилгээний үр дүнгийн хэсэг

1. Сонгогчдын ирц, оролцоо

Ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцож саналаа өгсөн сонгогчдын ирц жилээс жилд буурсаар байгаа нь дараах зургаас харагдаж байна. 1993-2021 онд болж өнгөрсөн нийт 8 удаагийн сонгуульд орон нутаг дахь сонгогчдын ирц 36.5 хувиар, Улаанбаатар хотын сонгогчдын ирц 28.5 хувиар буурчээ.

Зураг 1. Сонгогчдын ирц: Орон нутаг ба Улаанбаатар хот

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

Өвөрхангай аймагт сонгуулийн ирц хамгийн өндөр буюу нийт сонгогчдын 72.3 хувь нь ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцож саналаа өгсөн бол Дорноговь аймагт хамгийн бага буюу тус хэмжээ 63.3 хувь байна.

Бүс нутгийн байршлаас үл хамааран сонгуулийн оролцооны эрэмбэ тодорхойлогдож байна. Тодруулбал, сонгогчдын оролцоо хамгийн өндөр 5 аймаг нь Төв, Хангай, Баруун бүс, Улаанбаатар хотод хамаарч байна.

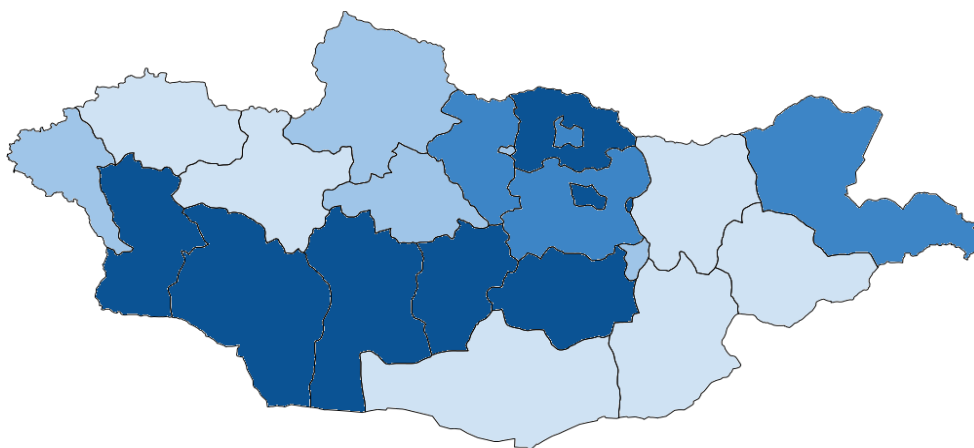
Хүснэгт 1. Сонгогчдын оролцоо, аймгуудын эрэмбэ (2000 оноос хойш)

Аймаг	Оролцооны хувь	Эрэмбэ	Аймаг	Оролцооны хувь	Эрэмбэ
Өвөрхангай	72.3%	1	Говьсүмбэр	67.739%	12
Дундговь	70.0%	2	Хөвсгөл	67.6%	13
Ховд	70.0%	3	Баян-Өлгий	67.6%	14
Говь-Алтай	70.0%	4	Архангай	67.2%	15
Сэлэнгэ	69.1%	5	Орхон	66.3%	16
Баянхонгор	69.0%	6	Сүхбаатар	66.249%	17
Улаанбаатар	69.0%	7	Хэнтий	65.6%	18
Булган	68.7%	8	Завхан	65.6%	19
Дорнод	68.4%	9	Увс	65.2%	20
Дархан-Уул	67.9%	10	Өмнөговь	64.3%	21
Төв	67.809%	11	Дорноговь	63.3%	22
Нийт	68.1%				

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

Дээрх тоон мэдээллээс дүгнэхэд нийт аймгуудын 25 хувь нь 66.3 хүртэл хувийн ирцтэй, 50 хувь нь 67.8 хүртэл хувийн ирцтэй, 75 хувь нь 69.0 хүртэл хувийн ирцтэй байжээ. Энэхүү ангиллаар 4 хэсэгт хуваан сонгогчдын оролцоог аймгуудаар Зураг 2-т харууллаа. Үүнд хамгийн оролцоо сайтай аймгуудыг тод хөх өнгөөр, оролцоо багасах тусам бүдэг хөх өнгөөр тэмдэглэсэн болно.

Зураг 2. Сонгогчдын ирц: Аймгаар

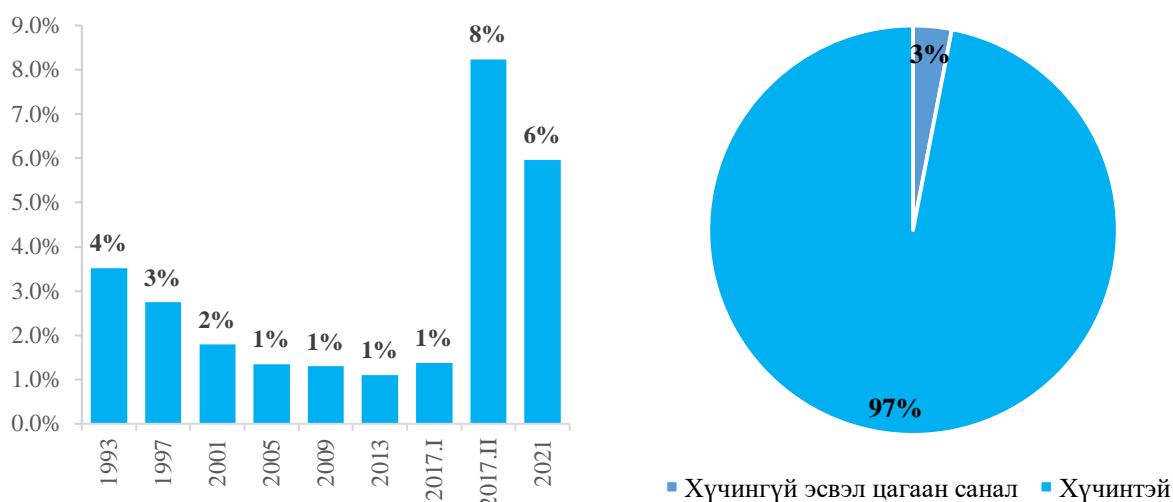
Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

2. Сонгогчдын ирц – хүчингүй болон цагаан санал

Сонгууль бүрт сонгогчдын ирцтэй холбоотойгоор гарч ирдэг асуудал бол хүчингүй санал байдаг. Мөн 2012 оны ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тухай хуулийн 55.10-т “Сонгогч нэг ч нэр дэвшигчийн төлөө санал өгөөгүй бол хэнийг ч дэмжээгүй санал гэж үзэн тухайн сонгогчийг санал өгсөн сонгогчдын тоонд оруулан тоолох ба энэ тохиолдолд уг саналын хуудсыг хүчинтэй саналын хуудаст тооцно” гэсэн заалт орсон нь цагаан сонголт гэх ойлголтыг гаргаж ирсэн.

Судалгааны энэ хэсэгт ерөнхийлөгчийн сонгуульд оролцож саналаа өгсөн сонгогчдын хүчингүй болон цагаан саналын нийт саналд эзлэх хувь хэмжээ жилээс жилд буурч байгаа боловч дахин сонгуулийн үеэр болон 2021 оны сонгуулиар огцом өсч 6-8 хувьд хүрсэн байна. Нийт саналын 97 хувь нь хүчинтэй санал байсан бол 3 хувь нь хүчингүй эсвэл цагаан санал байжээ. Орон нутаг эсвэл Улаанбаатар хотын сонгогчдоос үл хамааран хүчингүй болон цагаан саналын хувь хэмжээ ойролцоо байсаар ирсэн байна.

Зураг 3. Хүчингүй болон цагаан саналын нийт саналд эзлэх хувь

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

3. Сонгогчдын ирц ба тухайн орон нутгийн макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд

Судалгааны энэ хэсэгт сонгогчдын ирцэд тухайн орон нутгийн үйлдвэрлэл (Бодит ДНБ), ажил эрхлэлтийн түвшин (нийт хүн амд эзлэх ажилчдын тоо), эрүүл мэндийн үйлчилгээ (эмчийн хүрэлцээ), дахин сонгуульд оролцох зэрэг асуудал тус тус хамааралтай эсэхийг судалсан. (Хүснэгт 2)

Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн 2001, 2005, 2009, 2013, 2017 (I, II), 2021* оны үр дүнгүүдийг ашиглан сонгогчдын оролцоонд нөлөөлж буй макро хувьсагчдын талаар бага хэмжээний үнэлгээ хийлээ. Энд нийт 21 аймаг болон Улаанбаатар хотын, 7 удаагийн сонгууль буюу 154 өгөгдлийг ашигласан бөгөөд 2 төрлөөр өгөгдлийг өөрчилж, үнэллээ ($\alpha = 0.05$). Ингэхдээ:

1. Сонгогч 4 жилийн хугацаанд тухайн хувьсагчийн дундаж утгаас хамааран сонгуульд оролцох эсэхээ шийддэг тохиолдол,

2. Сонгогч зөвхөн сонгуулийн өмнө буюу энэхүү судалгааны өгөгдлийн хувьд өмнөх жилийн эдийн засаг, нийгмийн байдлаас хамааран сонгуульд оролцох эсэхээ шийддэг тохиолдол хэмээн 2 төрлийн өгөгдөл үүсгэн үнэлгээг хийв.

Хүснэгт 2. Сонгогчдын оролцоонд нөлөөлж буй макро эдийн засгийн үзүүлэлтүүд

Нөлөөлөгч хүчин зүйлс	4 жилийн дундаж	Сонгуулийн өмнөх жил
Нэг хүнд ногдох БДНБ	Нөлөөгүй	Нөлөөгүй
ЕБС-ийн сурагчдын тоо	Нөлөөгүй	Нөлөөгүй
Ажилчдын нийт хүн амд эзлэх хувь	-	-
Эмчийн хүрэлцээ	-	-
Дахин сонгууль эсэх	-	-

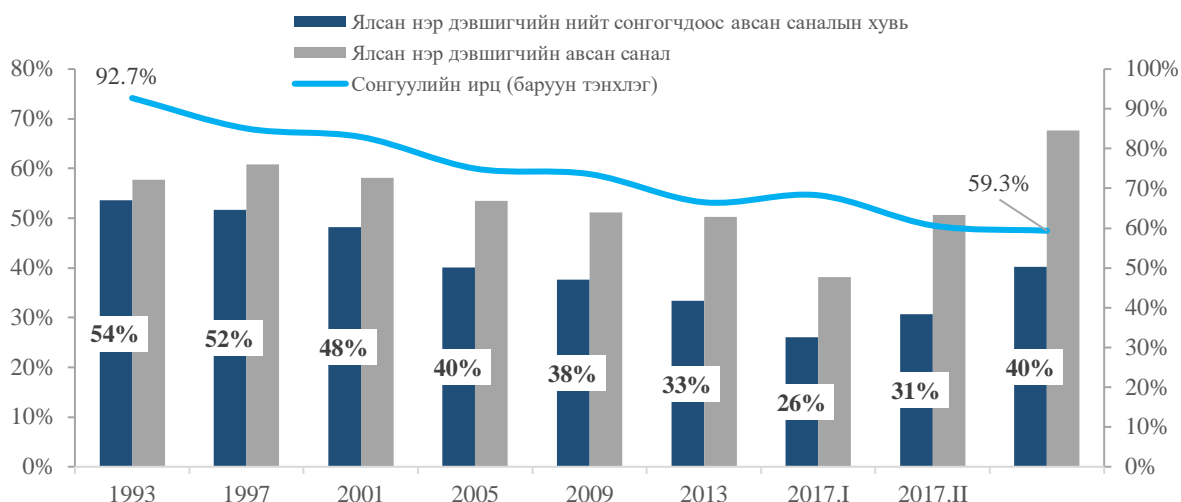
Энд: 2021 оны тоон мэдээлэл хараахан нийтлэгдээгүй тул 4 жилийн дунджаар бус 3 жилийн дунджаар тооцооллыг хийсэн болно.

Үнэлгээнд Панел хамгийн бага квадратын арга, тогтмол нөлөөлөл эсвэл хувьсах нөлөөлөл (fixed or random effect model)-ийн арга зүйг ашигласан. Ерөнхий үр дүнгүүд арга зүйгээс үл хамааран хоорондоо нийцтэй байсан. Тухайн сонгогч сонгуульд оролцох эсэх шийдвэрээ гаргахдаа тухайн оршин суугаа газрын орлого, ажилгүйдэл, эрүүл мэндийн салбарын байдал зэрэг хувьсагчдыг харгалзах бөгөөд тухайн сонгогчдын боловсролын түвшин бас нөлөөлнө хэмээн таамаглалаа.

Үнэлгээний үр дүнд тухайн орон нутгийн бодит орлого сонгогчдын оролцоонд нөлөөгүй бол ажилгүйдэл бага, эрүүл мэндийн салбар сайн, эмчийн хүрэлцээ их, боловсролд хамрагдалт өндөр байх тусам сонгогч сонгуульд оролцож саналаа өгөх магадлал буурна. Дахин сонгууль зохион байгуулж буй тохиолдолд сонгогч сонгуульд оролцож саналаа өгөхгүй байх үр дүн гарсан.

4. Сонгогчдын ирц ба ялалт байгуулсан нэр дэвшигчийн авсан санал

Судалгааны энэ хэсэгт сонгогчдын ирц тогтвортой буурч байгаагаас үүдэн ялалт байгуулсан нэр дэвшигчийн нийт сонгогчоос авсан саналын хувь хэрхэн өөрчлөгдөж буйг шинжлэхэд буурч байгаа дүн гарлаа.

Зураг 4. Сонгуулийн ирц ба ялалт байгуулсан нэр дэвшигчийн авсан санал

Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021

Ерөнхийлөгчийн 1993 онд болж өнгөрсөн сонгуулийн ирц 92.7 хувьтай байснаар нийт сонгогчдын 54 хувь нь ерөнхийлөгчөө сонгож байв. Харин 2021 онд сонгуулийн ирц 59.3 хувь болж, 33.4 хувиар буурснаар нийт сонгогчдын 40.2 хувь нь ерөнхийлөгчийг сонгосон байна. Сонгуульд нэр дэвшигч дийлэнх иргэдийн саналаар сонгогдох ёстой боловч сонгуулийн оролцоо, идэвх сул байгаагаас ялалт байгуулсан нэр дэвшигчийн нийт сонгогчдоос авсан саналын хувь буурч, иргэдийн саналыг төлөөлөх чадвар буурсаар байгаа юм. Үүнээс гадна сонгуулийн сурталчилгааны хоног болон сонгуулийн ирц хооронд сул хэмжээний эерэг хамаарал ажиглагдлаа.

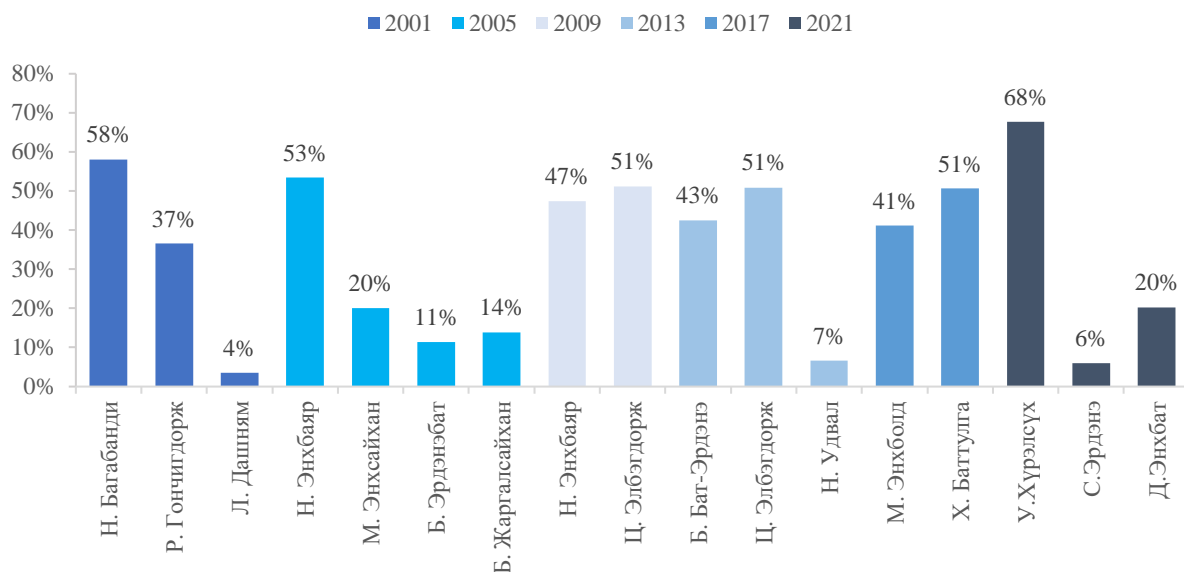
5. УИХ болон Ерөнхийлөгчийн сонгуульд ялалт байгуулсан улс төрийн намууд

1992-1997 оны хооронд болж өнгөрсөн сонгуулиудад парламентад олонх болсон улс төрийн нам болон ерөнхийлөгчийн нэр дэвшсэн улс төрийн нам ялгаатай байсан боловч 2000 оны УИХ-ын сонгуулиас энэ байдал өөрчлөгджээ.

Хүснэгт 3. УИХ-ын ба Ерөнхийлөгчийн сонгуульд ялалт байгуулсан намууд

Он	УИХ	Он	Ерөнхийлөгч
1992	МАН	1993	АН
1996	АН	1997	МАН
2000	МАН	2001	МАН
2004	МАН	2005	МАН
2008	МАН	2009	АН
2012	АН	2013	АН
2016	МАН	2017	АН
2020	МАН	2021	МАН

Зураг 5. Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн үр дүн: Нэр дэвшигчдээр

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

Монгол улс ардчилсан тогтолцоонд шилжсэнээс хойш УИХ-ын болон ерөнхийлөгчийн тус бүр 8 удаагийн сонгуулийг зохион явуулсан. УИХ-ын сонгуульд МАН 6 удаа, АН 2 удаа, ерөнхийлөгчийн сонгуульд МАН, АН тус бүр 4 удаа ялалт байгуулсан байна.

Нэр дэвшигчийн авах саналд аль намаас нэр дэвшсэн эсэх хамгийн гол нөлөөлдөг нь дараах шинжилгээнд харагдлаа. (Гэхдээ энд ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчийн боловсрол, нас, хүйс, хувь хүний хүчин зүйлс нөлөөлдгийг авч үзэх хэрэгтэй)

Ерөнхийлөгчийн сонгууль зохион байгуулагдсан 1993-2021 оны хооронд нийт 23 нэр дэвшигч тус сонгуульд өрсөлджээ. Улсын хэмжээнд нэр дэвшигчдийн авсан саналд нөлөөлж буй хүчин зүйлсийг энгийн хамгийн бага квадратын аргаар үнэлэв. Ингэхэд аль улс төрийн намд харьяалагдаж буй нь нэр дэвшигчдийн авч буй саналд хамгийн хүчтэй нөлөөлж байсан. Өөрөөр хэлбэл, МАН-аас нэр дэвшиж байсан тохиолдолд авах саналын хэмжээ дунджаар 20.9 хувиар нэмэгдэхээр байна. Харин хүйс, эдийн засгийн мэргэжилтэй эсэх зэрэг хувьсагчид нь статистикийн хувьд ач холбогдолгүй байв.

Хүснэгт 4. Нэр дэвшигчийн авсан санал ба хувийн мэдээлэл хоорондын хамаарал

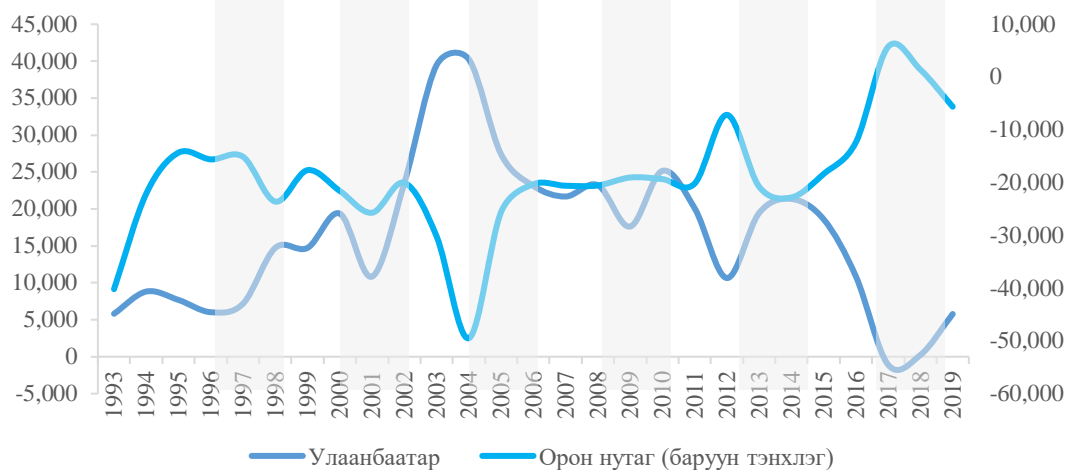
Хувьсагч	Хамаарал	Ач холбогдолтой эсэх
Нас	Нэр дэвшигчийн нас 1-ээр нэмэгдэхэд авах санал 1.4 хувиар буурна.	Ач холбогдолтой*
Нам	МАН-ын гишүүн бол авах санал 20.9 хувиар нэмэгдэнэ.	Ач холбогдолтой**
Хүйс	Эмэгтэй бол авах санал 11.9 хувиар буурна.	Ач холбогдолгүй
Мэргэжил	Эдийн засгийн мэргэжилтэй бол авах санал 4.1 хувиар буурна.	Ач холбогдолгүй

Энд: * - 90 хувийн ач холбогдол, ** - 95 хувийн ач холбогдлын түвшинг тус тус илэрхийлнэ.

6. Шилжилт хөдөлгөөн

Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн жил болон тухайн сонгуулийн өмнөх жилүүдэд орон нутгаас Улаанбаатар хотыг чиглэсэн шилжилт хөдөлгөөн нэмэгддэг байна. Гэхдээ ерөнхийлөгчийн сонгуулийн өмнөх жил УИХ-ын сонгууль явагддаг, хүн амын шилжилт хөдөлгөөнд нөлөөлөх бусад олон хүчин зүйл байдгийг харгалзан үзэх нь зүйтэй.

Зураг 6. Хүн амын цэвэр шилжилт

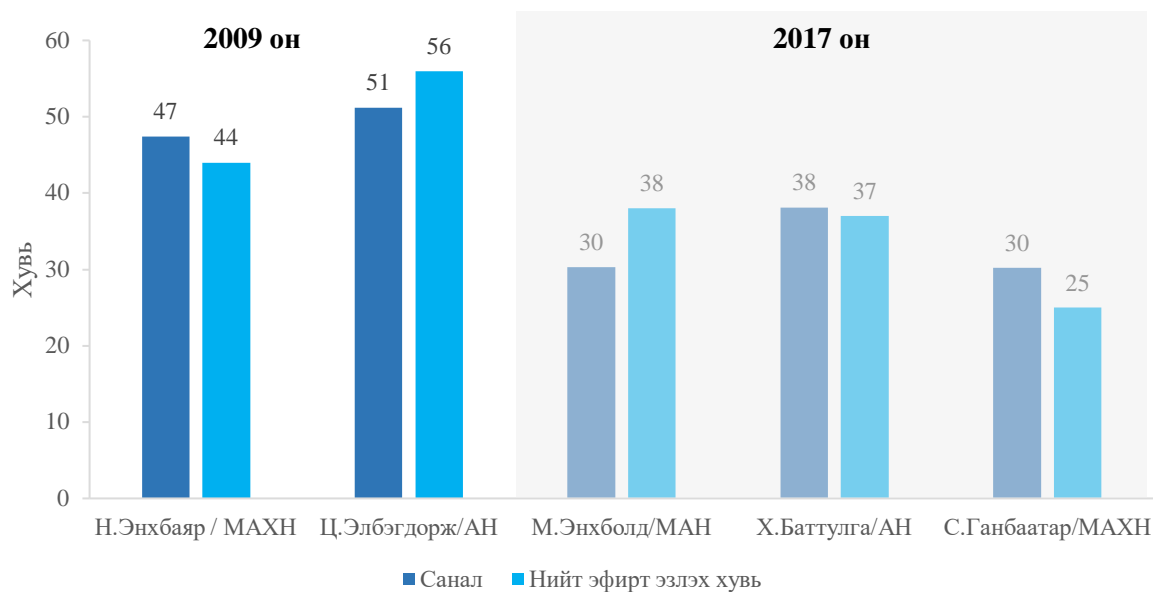
Эх сурвалж: Үндэсний статистикийн хороо. 1212.mn

7. Хэвлэлийн мониторинг

Судалгааны энэ хэсэгт ерөнхийлөгчийн сонгуулийн сурталчилгаа сонгогчдын сонголтод нөлөөлж буй эсэхийг судлахыг зорьсон. Үүний тулд иргэний нийгмийн байгууллагуудын сонгуулийн кампанит ажлын үеэр хийдэг хэвлэл мэдээллийн мониторингийн дүнг сонгогчдоос авсан саналтай харьцуулан шинжиллээ.

Глоб интернэшнл төв 2009 болон 2017 онуудад Монгол улсын ерөнхийлөгчийн сонгуулийн сурталчилгааны хамгийн идэвхтэй 2 долоо хоногийн хугацаанд хэвлэл мэдээллийн мониторинг хийжээ. Судалгаанд үндэсний хэмжээнд үйл ажиллагаа эрхэлдэг 5 сувгийг хамруулсан бөгөөд сонгуулийн сурталчилгааны хугацаа, нэр дэвшигчдийн талаар мэдээлэл, сонгогчдын боловсрол зэргийг судалсан байна.

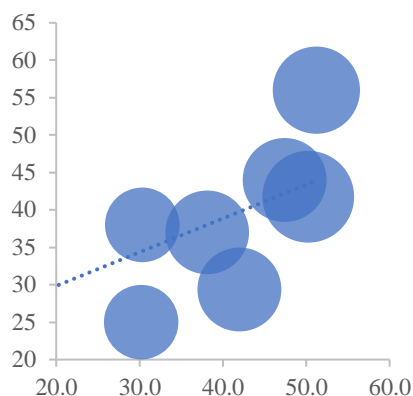
Зураг 7. Хэвлэлийн мониторинг: 2009 ба 2017 оны дүн

Эх сурвалж: Глоб интернэшнл. 2009, 2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хэвлэлийн мониторинг*

Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчдийн зурагтын сувгаар гарсан хугацаа болон авсан санал хооронд эерэг хамааралтай байна.

Зураг 8. Санал ба хэвлэл мэдээллээр цацагдсан хугацаа хоорондын хамаарал

Эх сурвалж: Глоб интернэшнл. 2009, 2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хэвлэлийн мониторинг*

Нэр дэвшигчдийн талаар мэдээллэсэн хугацаа болон тухайн нэр дэвшигчийн авсан санал хооронд хамаарлыг цэгэн түгэлтийн диаграммаар харуулав. Ерөнхий хамаарал эерэг бөгөөд тус хувьсагчид хоорондын корреляцийн коэффициент 0.67 гарсан юм. Өөрөөр хэлбэл, тухайн нэр дэвшигч зурагтаар их гарах тусам мэдээний утгаас үл хамааран сонгогдох магадлал нэмэгдэж байгааг харж болно. Гэхдээ энэхүү тооцоолол нь зөвхөн 2009, 2013 болон 2017 оны сонгуульд үндэслэн хийснийг анхаарах шаардлагатай.

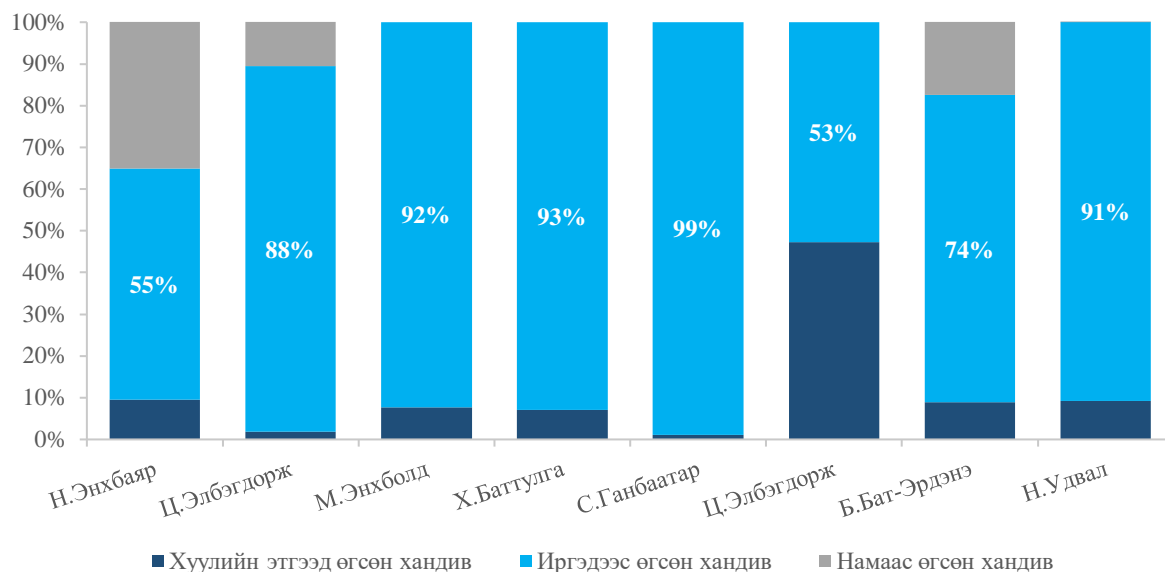
8. Кампанит ажлын зардал

Ерөнхийлөгчийн сонгуульд нэр дэвшигчдийн зардлын дэлгэрэнгүй тайланд тайлагнаснаар, сонгуулийн кампанит ажлын орлогын дийлэнх хувийг иргэдийн хандив

эзэлдэг бол зардлын дийлэнх хувь нь нэр дэвшигчийг сурталчлах, сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг таниулахад зарцуулагдаж байна.

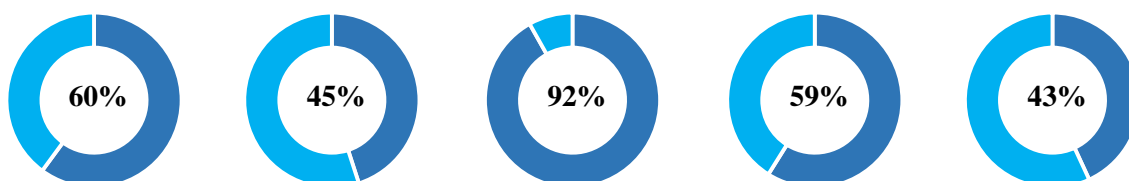
Нэр дэвшигчдийн орлого нь хуулийн этгээд, иргэд, намаас өгсөн хандив болон нэр дэвшигчийн хувийн хөрөнгөөс бүрддэг. Гэхдээ зардлын тайлан дээр тайлагнасан тоон мэдээллээс дүгнэхэд нэр дэвшигчид өөрийн хөрөнгөөс сонгуулийн кампанит ажилд зардал гаргаагүй байсан. Харин орлогын 50-иас дээш хувь нь иргэдийн хандиваас, үлдсэн хувь нь хуулийн этгээд болон намын хандиваас бүрдсэн байгаа нь дараах зургаас харагдаж байна.

Зураг 9. Нэр дэвшигчдийн орлогын задаргаа: 2009-2017 он

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2009-2017. Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн зардлын тайлан

Зураг 10. Нэр дэвшигчдийн зардлын задаргаа: Нэр дэвшигчийг сурталчлах, сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлан таниулах зардал ба бусад зардлын харьцаа (2009 ба 2017 он)

Н.Энхбаяр (МАХН)	Ц.Элбэгдорж/ АН	М.Энхболд/М АН	Х.Баттулга/АН	С.Ганбаатар/МА ХН
---------------------	--------------------	-------------------	---------------	----------------------

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2009-2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн зардлын тайлан*

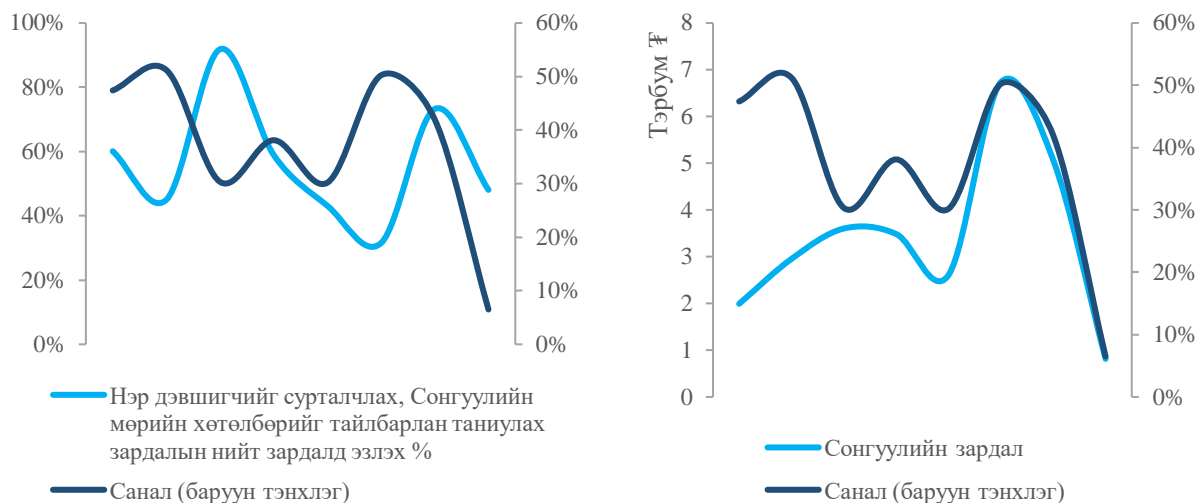
Жич: Энд нэр дэвшигчийг сурталчлах, сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлан таниулах зардлын нийт зардалд эзлэх хувийг тодруулав.

Нэр дэвшигчийн зардлыг сурталчлах, сонгуулийн мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлан таниулах зардал, уулзалт, хурал зохион байгуулах зардал, шуудан, шатахуун, цалин хөлс зэрэг бусад зардлууд бүрдүүлжээ. Үүнээс нэр дэвшигчийг сурталчлах, мөрийн хөтөлбөрийг таниулах зардал нийт зардлын дийлэнх хувийг эзэлж байгаа ч тухайн нэр дэвшигчийн онцлогоос хамааран зардлын бүтэц харилцан адилгүй байв.

Харин дараах шинжилгээний хэсгүүд дээр нэр дэвшигчдийн зардал болон санал хооронд сул хэмжээний эерэг хамаарал ажиглагдлаа. Нэр дэвшигчийг сурталчлах зардал, сонгуулийн нийт зардал болон авсан санал хоорондын хамаарлыг дараах 2 хэсэг зурагт харуулав.

Зураг 11. Нэр дэвшигчдийн зардал ба авсан санал хоорондын хамаарал

а. Нэр дэвшигчийг сурталчлах зардал ба санал хоорондын хамаарал **б.** Нэр дэвшигчийн сонгуулийн зардал ба санал хоорондын хамаарал

Эх сурвалж: Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2009-2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн зардлын тайлан*. Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2017*

Нийт 2009-2017 оны 3 удаагийн ерөнхийлөгчийн сонгуулийн тоон мэдээллээс дүгнэхэд тухайн 2 хувьсагч хооронд эерэг хамаарал (Корреляцийн коэффициент 0.60) ажиглагдав. Мөн тухайн нэр дэвшигчийн санал болон тодорхой бүлэг зардал хооронд хүчтэй хамаарал ажиглагдаагүй. Тухайлбал, нэр дэвшигчийг сурталчлах, мөрийн хөтөлбөрийг тайлбарлах зардал болон нэр дэвшигчийн авсан санал хооронд маш бага хэмжээний сөрөг хамаарал байсан.

Дүгнэлт

Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн ирц, оролцоо, түүнд нөлөөлж буй хүчин зүйлс, УИХ болон орон нутгийн сонгуулийн нөхцөл байдалтай хэрхэн холбогдож буй байдал, нэр дэвшигчдийн авч буй санал, нөлөөлж буй хүчин зүйлсийн талаар хийсэн судалгаа манай улсад дутмаг байна. Энэ төрлийн судалгааг тогтмол хийх нь сонгуулийн бодлогын шийдвэр гаргалтад чухал ач холбогдолтой билээ. Судалгааны хүрээнд шинжилгээ хийх явцад нээлттэй, харьцуулалт хийх боломжтой өгөгдөл тун дутмаг байгаа нь зарим төрлийн тооцоо, шинжилгээ хийх боломжийг хязгаарлаж байсан юм. 1993 оноос хойш Монгол улсад нийт 8 удаагийн ерөнхийлөгчийн сонгууль зохион байгуулагдсан үр дүнд харьцуулалт шинжилгээ хийх нээлттэй ч судлаачдад олдсон өгөгдлийн хэмжээ, агуулга харьцангуй бага байна. Энэхүү судалгааны үр дүнд дараах асуудлуудыг шийдвэрлэх хэрэгцээ шаардлага байгаа төдийгүй, цаашид энэ төрлийн судалгаа, шинжилгээний чанарыг сайжруулах ач холбогдолтой юм.

- Сонгуультай холбоотой бүхий л дүн, өгөгдлийг аймаг, сум, хороодоор илүү дэлгэрүүлэн мэдээлэх
- Сонгогчдын нас, хүйс, боловсрол, санал өгсөн цаг (үдээс өмнө эсвэл хойш)-ийн мэдээллийг байршлаар нь нээлттэй мэдээлэх
- Сонгуулийн кампанит ажлын санхүүгийн мониторингийг тогтмол хийх, мэдээллийг бүс нутгаар нээлттэй мэдээлэх
- Хэвлэл мэдээллийн мониторингийг тогтмол хийх
- Сонгуулийн үр дүнтэй холбоотой нэгтгэгдсэн бүх мэдээллийг судлаачдад нээлттэй өгөгдөл байдлаар мэдээлэх
- Сонгуулийн үр дүнтэй холбоотой нэгтгэгдсэн бүх мэдээллийг СЕХ болон тухайн үр дүнд хяналт тавьдаг, чиг үүргийн хувьд оролцдог бүх байгууллагуудын сайт дээр тогтмол байлгах, арилгахгүй байх. Ингэхдээ сонгуультай холбоотой бүх мэдээллийг нэг дороос нээлттэй хүргэх боломжийг СЕХ-нд хариуцуулах
- Цаашид Ерөнхийлөгчийн бүрэн эрхийн асуудал, сонгуулийн тогтолцоо, сонгуульд оролцож буй намуудын өрсөлдөөн, сонгуулийн кампанит ажлын онцлог, нэр дэвшигчдийн мөрийн хөтөлбөрийн харьцуулалт болон хэрэгжилт, сонгогчдын үйл байдал, хандлага зэргийг гүнзгийрүүлэн судлах, тогтмол харьцуулан анализ хийх зэрэг болно.

Ашигласан материал

Глоб интернэшнл. 2009. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хэвлэлийн мониторинг*

Глоб интернэшнл. 2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн хэвлэлийн мониторинг*

Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2021. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн дүн 1993-2021*

Сонгуулийн ерөнхий хороо. 2009-2017. *Ерөнхийлөгчийн сонгуулийн зардлын тайлан*

Үндэсний статистикийн хороо. www.1212.mn